

Водночас повне єднання державної влади з народом, як писав Б. Кістяківський, буде здійснене тільки в державі майбутнього. Йому належить ініціатива теоретичної постановки питання про можливу перспективу правової соціалістичної (соціальної) держави як прообразу майбутньої держави, «яка здійснить соціальну справедливість». Основу такої держави, за Б. Кістяківським, становитиме особливе суб'єктивне публічне право – «право на гідне людське існування». Заслуга вченого полягає в тому, що він із позицій соціального лібералізму здійснив юридичне обґрунтування цього права.

У межах методології юридичного позитивізму Г. Шершеневич [3, с. 10] розвивав формально-догматичну концепцію права, трактував право як систему норм і понять, а його відмінною рисою вважав походження від держави і його примусовий характер. Прагнення розробити теорію права на основі досягнень соціології призвело до розвитку різних соціологічних концепцій права: ліберальної концепції права як правопорядку (С. Муромцев), концепції права як розмежування інтересів (М. Коркунов), ліберальної генетичної соціології права (М. Ковалевський). Вони утверджували пріоритет права щодо держави.

Засновник психологічної школи права Л. Петражицький виходив із того, що право закорінене у психіці індивіда. Він вважав, що інтерпретація права з позиції психології дає змогу поставити юридичну науку на ґрунт достовірних знань, а створення науки політики права забезпечить ефективне реформування законодавства. В межах етико-нормативних концепцій права, або концепцій «відродженого природного права» В. Соловйов трактував право як мінімум моральності, бачив сутність права в справедливості, або рівновазі особистої свободи і загального блага. П. Новгородцев вважав, що філософську основу природного права становить етика. Б. Кістяківський аналізував множинність методів у вивченні

права, прагнення до синтетичної теорії права на основі філософії культури. Важливою умовою правопорядку він уважав участь всіх громадян держави «у творенні, застосуванні і здійсненні права».

Виявом ліберальної тенденції в українській і російській політико-правовій думці кінця XIX – початку XX століття була розробка теорії правової держави. Її основні ознаки: обмеження держави громадянським суспільством (Б. Чичерін), гарантії рівності і свобод громадян (М. Ковалевський), зв'язаність держави правом (В. Гессен), рівновага влади і права (С. Котляревський), втілення суспільного ідеалу (П. Новгородцев), обмеженість і підзаконність влади на основі невід'ємних прав людини (Б. Кістяківський). Характерною тенденцією для правової думки цього часу було визнання соціальних прав людини як прав на позитивні послуги з боку держави, поєднаних у «праві на гідне людське існування».

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX століття відбувалося становлення різних напрямів у теорії права, які не тільки йшли поряд із західною правовою думкою, але й випереджали її. Ці ідеї Просвітництва та лібералізму ніяк не вплинули на думки та світогляд політичних діячів Росії, які порушують не тільки права і свободи громадян своєї країни, а також права і свободи громадян України та основні принципи міжнародного права, розв'язавши міжнародний конфлікт своєю агресією на території України. Проаналізовані прогнози українських експертів щодо подальшого розвитку подій на Україні визначають найвірогідніший сценарій російсько-українського конфлікту.

Конфлікти займають одне з центральних місць серед типів соціальної взаємодії та міжнародних відносин, які потребують досконалого вивчення. Традиції накопичення та вивчення конфліктологічних знань мають на сьогодні вже багатовікову історію. Перші концепції конфліктів з'явилися ще на межі XIX – XX століть, однак

найкращі представники людства по-різному пропонували й тлумачили своє бачення природи феномена конфліктів, шляхи їх попередження та вирішення. Свій специфічний предмет у вивченні конфліктів знаходять філософія, соціологія, психологія, педагогіка, воєнні, історичні та юридичні науки, зокрема юридична конфліктологія.

Про конфлікт писали ще стародавні мудреці. Вже античні філософи розглядали конфлікти як найважливіший і необхідний атрибут суспільного життя і розвитку. Наприклад Геракліт вважав, що саме негативні наслідки зіткнень і воєн примусять людей перш за все шукати миру та прагнути його. Більш того, він наполягав на тому, що не тільки люди, але і боги, і весь космос існують у суперечностях і боротьбі, яка і є джерелом нового в світі.

Особливий інтерес і діапазон досліджень в області вивчення конфліктів спостерігався в другій половині XX століття в основному у роботах найвидатніших зарубіжних соціологів Т. Парсонса, Е. Мейо, Л. Козера, Р. Дарендорфа, А. Гоулднера та інших, психологів і фахівців із управління Дж. Скотта, Р. Фішера, У. Юрі.

Конфлікти між країнами визначаються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, основними з яких є природа та особливості її перебігу. Конфлікти починають і в них беруть участь не середньостатистичні індивіди чи абстрактні соціальні групи, а конкретні люди, які мають індивідуально-психологічні особливості. Навіть почати міждержавну війну приймає рішення невелика група людей, що наділена певними індивідуальними особливостями. Важко розкрити причини конфліктів, проникнути в їхню суть не зрозумівши, яку роль відіграли в них конкретні люди, не визначивши їхніх індивідуальних особливостей, що спричинили істотний вплив на розвиток конфліктної взаємодії.

Зважаючи на основоположний характер віддзеркалення знань про категорії і базові поняття автори звер-

таються до них і наводять короткий словниковий екскурс становлення слова, а надалі і поняття «конфлікт». Так, згідно зі словником С.І. Ожегова (1973 р.) «конфлікт» – це зіткнення, серйозна розбіжність, суперечка».

У «Логічному словнику-довіднику» (1975 р.) конфлікт розглядається як зіткнення протилежних сторін, поглядів, думок, прагнень, інтересів, сил». Крім того, наголошується, що «конфлікт» означає розбіжність, серйозну суперечку, яка викликає ускладнення», що далеко йдуть.

В українських довідкових виданнях того часу цей термін представлений у «Політичному словнику» (1976 р.) і Українській Радянській енциклопедії (1977 р.) через зіткнення протилежних інтересів, поглядів, серйозних суперечностей, тобто розуміння конфлікту не зазнає істотних змін порівняно з викладеним вище.

«Короткий тлумачний словник української мови» (1988 р.) розглядає конфлікт як зіткнення протилежних, незгодних між собою сторін, інтересів, думок, поглядів. «Військовий енциклопедичний словник» (1983 р.) розглядає військовий конфлікт «як форму вирішення протиріч між державами з двостороннім застосуванням сили». У «Короткому словнику іноземних слів» (1985 р.) конфлікт – це «зіткнення сторін, думок, інтересів, сил, серйозна розбіжність, гостра суперечка».

Аналіз наукової літератури показує, що в ній відсутні не тільки єдність розуміння «конфлікту», але і наявні різні рівні його застосування:

1) на рівні буденного осмислення під конфліктом розуміється сварка, бійка, суперечка;

2) на семантичному рівні конфлікт трактується як зіткнення, розбіжності, колізія;

3) на конвенціональному рівні термін визначається відповідно до предмету дослідження.

Узагальнюючи описане, автори спробують позначити поняття конфлікту як зіткнення різноспрямованих сил

(цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій, суб'єктів – сторін взаємодії.

Політичні конфлікти в сучасних умовах – це протидія суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, класів, політичних партій, організацій) [12] на підставі протилежних політичних інтересів, цінностей, поглядів і цілей, що обумовлені статусом і роллю в системі влади.

Політичні конфлікти є не чимось іншим як боротьбою різних соціальних сил, що впливають на державну владу. Інакше кажучи, основним предметом політичних конфліктів виступає державна влада, яка дозволяє реалізувати різні інтереси тих чи інших суспільних сил не тільки в політиці, а й у інших сферах соціального життя. Основними суб'єктами політичних конфліктів, як визначається в ряді досліджень, виступають держави, міжнародні політичні спілки, політичні партії та організації тощо [4; 6].

Однією з суттєвих особливостей політичних конфліктів є те, що в них поєднуються практично усі суспільні інтереси: економічні, політичні, соціальні і духовні. Саме тому політичні конфлікти є найбільш гострими і широкими. Вони охоплюють і включають у свою орбіту мільйони людей. Інтенсивність та гострота політичних конфліктів обумовлена тим, що вони завжди ідеологічно мотивовані й організовані.

Серед різноманітних форм політичних конфліктів широке розповсюдження у політичній практиці мають мітинги, демонстрації, політичні революції, політичні кризи і дискусії тощо. Особлива форма прояву політичних конфліктів – війни і воєнні конфлікти. В той же час існує багато шляхів та методів, що спрямовані на послаблення руйнівної і деструктивної сили політичних конфліктів, зниження напруги, пов'язаної з ними. Особливо суттєвою стає причина, коли нестача або недостатній розвиток конфліктологічної компетентності виявляється в осіб, які працюють у системі відно-

син «людина-людина», які за особливостями своєї професії (наприклад управлінці, психологи, педагоги, дипломати, юристи) стають посередниками у конфліктах, беруться за управління конфліктами тощо.

Поняття конфліктологічної компетентності [12] є досить новим, але вже достатньо поширеним у застосуванні фахівцями в галузі конфліктології, медіації та психології конфліктів. У психологічних дослідженнях до недавніх часів термін «конфліктологічна компетентність» прямо не застосовувався, позаяк були потрібні відповідні спеціальні знання та уміння. Поняття конфліктологічної компетентності дещо відрізняється від «конфліктної компетентності», яке останнім часом досить часто застосовується у дослідженнях Б. Хасана [12] та його співробітників.

У наш час дуже важливо мати конфліктологічну компетентність, яку вивчає конфліктологія – прикладна наукова дисципліна і область професійної діяльності, що вимагає спеціальних знань, умінь і навичок урегулювання конфліктів, а також спеціальної підготовки. Конфліктологія є новою і специфічною сферою наукових знань, що вивчає теорію і практику попередження і подолання конфліктів, яка з'явилася наприкінці ХХ століття. Знання конфліктології необхідне і бажане кожній людині, кожному члену суспільства, кожному професіоналу в різних областях знань і людських відносин, оскільки сприяє гармонізації людських відносин. Таким чином, необхідність глибокого вивчення конфліктології зумовлена не тільки в рамках військових наук, психології, соціології та в юриспруденції. Також у наш час дуже важливо мати конфліктологічну компетентність, яку вивчає конфліктологія – прикладна наукова дисципліна.

Нині Україна вже вкотре переживає боротьбу за власну незалежність, і досконале знання у цій галузі дуже важливим для її майбутнього, допоможе в урегулюванні та мирному вирішенні російсько-українського конфлікту.

У статті розглядається проблема співвідношення права та конфліктології, компромісів та колізій у законодавстві для вирішення російсько-українського конфлікту. Сьогодні Україна в черговий раз переживає боротьбу за свою незалежність, а передові знання в цій галузі дуже важливі зараз і в майбутньому.

Автор стверджує, що конфліктологія – це нова і специфічна область наукових знань, яка вивчає теорію та практику запобігання та виникнення конфліктів, що з'явилися наприкінці ХХ століття.

Показано, що ті особи, які працюють у системі відносин «людина-людина», наприклад керівники, психологи, педагоги, дипломати, адвокати, мають найпотужніші проблеми при недостатньому розвитку конфліктологічної компетенції, хоча вони є посередниками конфліктів, здійснюють управління конфліктами тощо. Перш за все, це потреба в знаннях конфліктології, бажаних кожній людині, кожному члену суспільства, кожному професіоналу в різних галузях знань і людських відносин, оскільки це сприяє гармонізації людських відносин.

Так, автор надала рекомендації щодо необхідності розробки наукової дискусії з питань конфлікту та компромісів у праві з метою обґрунтування шляхів удосконалення сучасного права та його систематичного, ефективного та дієвого складників.

Ключові слова: конфліктологія, конфліктологічна компетентність, конфліктна компетентність, конфліктологія прикладна, юридична конфліктологія, принцип вільного універсалізму, теорія правової держави, правовий захист громадян.

Kozhevnikova A. From the theory of law-governed state to a new branch of science: the conflictology

The paper is given by the problem of the relation between law and conflictology, compromises and

conflicts in law to resolve the Russian-Ukrainian conflict. Today Ukraine is once again experiencing the struggle for its independence and advanced knowledge in this field is very important now and for the future.

The author argues that conflictology is a new and specific area of scientific knowledge, which examines the theory and practice of conflict prevention and emergence that appeared at the end of the 20th century. It is shown that those persons who are working in the system of relations “man-man”, for example, managers, psychologists, educators, diplomats, lawyers, have greater problems in insufficient development of conflictological competence, though they are mediators of conflicts, undertake conflict management and the like.

First and foremost is the need of knowledge of conflictology that is desirable to every person, every member of society, every professional in different fields of knowledge and human relations, because it promotes the harmonization of human relations. So, the author provided recommendations of the need to develop a scientific debate on the issues of conflict and compromise in law in order to justify ways of improving modern law and improving its systematic, effective and efficient.

Key words: conflictology, conflict management competency, conflict competence, applied conflict management, legal conflict management, principle of unitarian universalism, theory of law-governed state, legal protection of citizens.

Література

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм: пер. с фр. / Р. Арон. М. : Изд-во «Текст», 1993. 437 с.

2. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практика реалізації / Р.Ф. Гринюк. К. : Концерн «Видав. дім «Ін Юре», 2004. 388 с.

3. Гуменюк І. Концепція соціальної держави: теоретико-методологічний

аналіз формування змісту / І. Гуменюк // *Право України*. 2008. № 7. С. 9–13.

4. Емельянов С.М. *Практикум по конфликтологии*. СПб : Питер, 2000.

5. Зазыкн В.Г. *Конфликтологическая компетентность как фактор профессионализма госслужащих // Российское государство и государственная служба на современном этапе*. М., 1999.

6. Зеркин Д.П. *Основы конфликтологии*. Ростов-н/Д : Феникс, 1998.

7. *Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак.* / уклад., заг. ред. проф. д-р істор. наук Г.Г. Демиденко. 2-ге вид., допов., змін. Х. : Легас, 2002. 928 с.

8. Максимов С.І. *Правове суспільство як регулятивна ідея реформування посттоталітарної правової системи / С.І. Максимов // Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз / за заг. ред. М.І. Панова, О.Г. Данильяна*. Х. : Право, 2007. С. 15–22.

9. Обозов Н.Н. *Психология конфликта и способы его разрешения*. Л. : Центр прикладной психологии, 1991. 45 с.

10. Скрипнюк О.В. *Ідея соціальної справедливості в контексті теорії правової держави / О.В. Скрипнюк // Вісн. Акад. прав. наук України*. – 2005. – № 2 (25).

11. Скрипнюк О.В. *Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії практики : монографія / О.В. Скрипнюк*. – К., 2000. – 168 с.

12. Обозов Хасан Б.И. *Психотехника конфликта и конфликтная компетентность*. – Красноярск, 1996.

13. Цимбалюк М. *Громадянське суспільство як фактор утвердження демократичної правосвідомості / М. Цимбалюк // Право України*. – 2007. – № 11. С. 21–25.

14. Хасан Б.И. *Психотехника конфликта и конфликтная компетентность*. – Красноярск, 1996.

15. *Юридична конфліктологія / Под. ред. В.Н. Кудрявцева*. – М.: Юрсит. 1997.